

AMIT A NAPKÖZBENI GYERMEKELLÁTÁSRÓL¹ FELTÉTLENÜL TUDNI KELL

WHAT WE KNOW ABOUT CHILDCARE

GYÖNGY Kinga

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGOGIKUM KÖZPONT
TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0003

Clarke-Stewart, A.; Allhusen, V. D. (2005): *What we know about childcare*.
Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts & London, England.

Ha a családon kívüli gyermekgondozás témakörében szeretnénk tájékozódni, érdemes előkapnunk a Cole házaspár fejlődéslélektan-könyvét,² melyben kétoldalnyi keretes szöveg szól a témáról. Esetleg elővehetjük az Atkinson és Hilgard-féle pszichológiakönyvet³ is, vagy a tudományos eredményeket némi elfogultsággal felvonultató Steve Biddulph szülőknek szóló könyvét.⁴

Ha azonban nem csak felületes ismeretekre vagyunk kíváncsiak és tudunk angolul, érdekesebb az *Amit a gyermekgondozásról tudunk*⁵ című könyvhöz fordulunk.

Keménykötésű, igényes küllemű könyvet tart kezében az olvasó, ha az Amerikai Egyesült Államokban, az Irvine-i Kaliforniai Egyetemen oktató Alison Clarke-Stewart és Virginia

¹ Pontosabban, amit az amerikai egyesült államokbeli napközbeni gyermekellátásról szóló kutatásokról tudni illik.

² Cole, M., Cole, S. R. (2006): *Fejődéslélektan*. Második, átdolgozott kiadás. Osiris, Budapest. 274–275.

³ Smith, E., Nolen-Hoeksema, S., Fredrickson, B. L., Loftus, G. R. (2005): *Atkinson & Hilgard Pszichológia*. Harmadik, átdolgozott kiadás. Osiris, Budapest. 117–118. Ebben a részben a “childcare” fordításaként „óvoda” szerepel.

⁴ Biddulph, S. (2007): *Hogyan neveljük a kicsiket? Beadjuk-e bölcsődébe a három éven aluli csemetéinket?* Partvonal Kiadó, Budapest.

⁵ Az angol “childcare” szó szerinti fordítása „gyermekgondozás”. Gyakorlati megvalósulásában jelenthet az egyszerű gyermekfelügyelettől vagy gyermekmegőrzéstől kezdve a lelkiismeretes csecsemő- és kisgyermekgondozásig, -nevelésig szinte bármit, akár bölcsődei, óvodai, családi napközibeli, családi vagy házi gyermekfelügyeleti formában. Éppen ezért e cikk címében a semleges „napközbeni gyermekellátás” szerepel.

D. Allhusen pszichológuskutatók könyvét meg tudja szerezni. Ez a mű az 1982-ben megjelent (*Daycare* című), napközbeni gyermekellátásról szóló könyv aktualizált változata. A szerzők előszavukban megjegyzik, nem hitték volna, hogy első írásuk megjelenése után húsz évvel is érdeklődésre fog számot tartani a családon kívüli gyermekgondozás témaköre. Ez a kérdéseket több szempontból mérlegelő, analitikus mű rengeteg empirikus tapasztalat ötvözésével született – mintegy 70 oldalnyi hivatkozásokkal ellátott jegyzettel zárul.

Szellemes bevezetővel indul a könyv, melynek csattanóját vétek volna elárulni. Ezt követik a személyes hangvétellű anyai beszámolókkal felvezetett főbb részek. Az első rész (1–3. fejezet) elolvasása után képet alkothatunk az egyesült államokbeli napközbeni gyermekellátás mindennapos megvalósulási formáiról. A második rész (4–8. fejezet) negyed évszázados kutatást tekint át, részletesen bemutatva a legmodernebb kutatásokat. A harmadik rész (9–11. fejezet) a kutatási eredmények nyomán megfogalmazott javaslatokat mutatja be.

Az első fejezet a napközbeni gyermekellátás igénybevételével kapcsolatos döntés háttérében álló tényezőket veszi végig. Az amerikai családok eldönthetik, igénybe vesznek-e bármilyen gyermekmegőrzési, illetve kisgyermek-nevelési, -gondozási formát, mielőtt a gyermek betölti az iskolaköteles kort. Ha az amerikai szülők maguk viselik napközben gyermekeik gondját, ehhez nem kapnak semmiféle anyagi támogatást az államtól. Érthető tehát, hogy mivel sok család rászorul az anya keresetére, ezért a kisgyermekes anyák munkavégzésével kapcsolatban számos vizsgálat született napjainkig. A dolgozó szülők „minőségi együttléttel” próbálják pótolni gyermekeiket a távollét óráiért. Számos negatív attitűd él ma is az anyai munkavégzéssel kapcsolatosan az amerikai társadalomban. Pedig a vizsgálati eredmények alapján úgy tűnik, a gyermekek jólléte szempontjából nem az anya munkavégzése a perdöntő. Sokkal fontosabb, hogy az anya helyzetével megelégedett-e és kettős szerepvállalásából fakadó leterheltsége mennyi stresszt jelent számára. Fontos tanulság: ha az anya otthon marad gyermekével, és közben gyermeke felé azt az üzenetet közvetíti, hogy benne látja önmaga megvalósításának gátját, hátrányosabb helyzetet teremt gyermeke számára, mintha saját önkiteljesedése végett „dolgozna szelatt gyermekét más gondjaira bízna”.

A második fejezet bemutatja az amerikai egyesült államokbeli napközbeni gyermekellátás alakulását a kezdetektől az ezredfordulóig. Hogy megértsük az amerikai gyermekellátással kapcsolatos kutatások alapkérdéseit, három különbségről érdemes szót ejtenünk. Az egyik ilyen különbség, hogy a gyermekek születésétől az iskolaköteles korig tartó időszak a napközbeni gyermekgondozás szempontjából nem válik külön bölcsődés-, illetve óvodáskorra. A másik különbség a finanszírozással kapcsolatos: csak azok a családok részesülhetnek államilag (részlegesen vagy egészében) támogatott gyermekgondozásban, -nevelésben, akik igazolják szociálisan rászorult helyzetüket. A magasabb jövedelemmel rendelkező családokat az állam adókedvezményeken keresztül segíti az ellátás kifizetésében. A harmadik különbség a gyermekellátási formák szabályzásával kapcsolatos: államonként eltérő szabályzás van érvényben azzal kapcsolatban, milyen normáknak kell megfelelnie a gyermekellátó intézményeknek, illetve a családi napköziknek. A szerzők megemlékeznek arról az esetről is, amikor egy személy olyan módon vállal térítés ellenében családi gyermekfelügyeletet, hogy nincsen erre feljogosító működési engedélye, ily módon mind az ellenőrző szervek, mind a kutatások számára „lát-hatatlan” lesz.

A harmadik fejezetből a jelenlegi napközbeni gyermekellátási helyzetet ismerhetjük meg az USA-ban. Az ellátás iránti megnövekedett kereslet az egyszülős családok növekvő számával, a gazdasági válság miatti kettős szülői kereset iránti szükséglettel, a szülők karrieraspirációival, a magyar viszonylatban kicsinyesnek tekinthető családtámogatási rendszerrel, azaz a csak maximum tizenkét hétig, bármilyen anyagi támogatás nélkül igénybe vehető szülési szabadsággal, a nagycsalád támogatásának hiányával, valamint a korai fejlesztés és az iskolaérettség iránti fokozott érdeklődéssel magyarázható. Mindezek következtében a csecsemők aránya jóval nagyobb a különböző amerikai gyermekellátási formákban, mint Magyarországon. A szülők felelőssége, hogy kiválasszák a számukra legmegfelelőbb gondoskodási formát. Noha megkérdezésükre azt nyilatkozzák, a jó minőségű gyermekellátás fontos számukra, általában mégsem néznek utána alaposan, hogy a választott intézmény vagy gyermekvigyázó tényleg megfelel-e az igényeiknek. Sokkal inkább jellemző, hogy „zsákbamacskát” választanak. Csecsemők és típegők szülei gyakran bíznak meg házhoz járó bébiszittert, a másfél-három éveseket sokan családi napközibe járatják. Az intézményes napközbeni ellátást mintegy 116 000 „childcare center”, azaz szó szerinti fordításban „gyermekgondozó központ” valósítja meg.⁶ Ezekben az intézményekben életkori bontásban működik az időszakos vagy teljes nyitvartartási idejű gyermeknevelés, -gondozás. Leggyakrabban a 3–4 évesek, azaz a magyar óvodás korosztálynak megfelelő gyermekek szülei választják ezt a formát. A napközbeni gyermekfelügyelet ellátottsága szűkös az USA-ban is. Jól jellemzi a helyzetet az a tény, hogy a várólistás rendszer miatt állítólag „aznap, amikor kiderül a várandósság ténye” (59. o.), a szülőknek jelentkezniük kell az intézménybe, ha csecsemőkorában szeretnék beíratni gyermeküket. Mindemelllett a napközbeni gyermekfelügyeletnek súlyos anyagi vonzata van: a havi családi jövedelem 7–20%-át felemésztheti. Ha tehát egy szülőnek sikerült gyermekét napközben valakire rábízni, és képes ennek költségeit viselni, még mindig fennmarad egy kérdés: milyen színvonalú gondoskodást kap ezért cserébe? Sokan aggodalmukat fejezik ki az amerikai helyzet miatt, mivel a megfigyelések alapján csak minden hetedik vagy nyolcadik gyermekellátó hely nyújt jó minőségű gondozást.

A könyv központi részét képező második rész száz oldalon keresztül magyarázza a napközi gyermekgondozás témakörében folytatott vizsgálatok eredményeit. A családon kívüli gyermekgondozás hatásait napjainkban longitudinális vizsgálatokkal próbálják nyomon követni. Az efféle hatásvizsgálatok általában azzal a problémával néznek szembe, hogy a résztvevőket nem oszthatják be random módon gyermeknevelő intézményekbe, hiszen a szülők döntenek el, mikortól meddig, hol, milyen minőségű gyermeknevelési intézménybe adják be gyermeküket. A negyedik fejezetben bemutatott, nagy mintavételű követéses vizsgálatok⁷ ezeket a tényezőket próbálják statisztikai eljárások útján kontrollálni.

⁶ Összehasonlításképpen: Magyarországon hatszáznál alig több bölcsőde létezik. Óvodából ennél több van, hiszen ötéves kortól – ez az amerikai iskolakötelezettségi kor – kötelező óvodába járni.

⁷ Ilyen vizsgálatok: Cost, Quality and Child Outcomes Study, Florida Child Care Quality Improvement Study, NICHD Study of Early Child Care and Youth Development.

Az ötödik fejezet mutatja be a családon kívüli gyermeknevelés hatásait. Általános tapasztalat, hogy a gyermekcsoportba járó gyermekek gyakrabban betegednek meg, mint az otthon nevelt gyerekek. A hátrányos helyzetű gyermekek számára intellektuális szempontból fejlesztő a napközbeni intézményes nevelés. A kortársközösség leglátványosabb hatása a társas készségek terén mutatkozik meg. Ugyanakkor vannak olyan gyerekek, akik számára a kortársak jelenléte (a kortizolszintben mérhető) jelentős megterhelést és a viselkedésszabályozás terén mutatkozó problémákat eredményez. Ezek a magatartási problémák leginkább azoknál a gyermekeknél jelentkeztek, akik sok időt (heti 45 órát) töltöttek a családjuktól távol. A legújabb kutatások alapján a családon kívüli gyermekgondozásban részt vevő gyermekek közt nincs több bizonytalanul kötődő gyermek, mint az otthon nevelkedők körében, csak a kötődés mérésére szolgáló mérőeszköznek kell figyelembe vennie, hogy ezek a gyerekek ismerik a szüleiktől való időleges elszakadás jelenségét (azaz esetükben az Idegen Helyzet Vizsgálat nem alkalmas a kötődés mérésére). Arra a kérdésre, hogy mikor a legalkalmasabb a gyerekek számára a családon kívüli gondoskodásba való belépés, nincsen általános érvényű válasz, hiába várunk egy-, két- vagy akár a gyermek hároméves koráig, érzelmileg megterhelő lesz számukra az elválás. Kifejezetten a nehéz temperamentumú és a szorongó gyermekek számára jelent nehézséget a családon kívüli gondozáshoz való alkalmazkodás. Az egészségi problémákkal küzdő gyerekek számára hátrányosabb helyzetet jelent a csoportban való gyermekgondozás, mint az otthoni gondoskodás.

A hatodik fejezet a napközbeni gyermekellátás különbségeivel foglalkozik: a gondoskodás minőségével, a fizikai környezettel (rendelkezésre álló tér, berendezés, játékok, eszközök stb.), a helyi pedagógiai programokkal, csoportnagyságokkal kapcsolatos eltérésekkel és ezek hatásaival.

A hetedik fejezetben olvashatunk a kisgyermeknevelők szerepéről. A kisgyermeket gondozó csoportokban a történések koreográfusa és a minőségi ellátás biztosítója a gyermekek gondját viselő felnőtt. Egy személyben lát el tanítói, szervezői és gondozói feladatokat. Ahhoz, hogy e hármas szerepkörben optimálisan teljesítsen, szakképzett, tapasztalt és elhivatott személyre van szükség, aki hűséges munkahelyéhez s ezáltal biztosítja a gyermekek számára oly fontos személyi állandóságot.

A legmodernebb kutatások erénye a korábbiakkal szemben, hogy elismerik és vizsgálják a családok szerepét a napközbeni kisgyermeknevelés viszonylatában. Egyrészt érdekes kérdés, hogy az anyák interakciói mennyiben térnek el a kisgyermeknevelőktől, és mennyire hajlandók a szülők a szakemberektől tanulni. A napközbeni gyermekellátás tanulmányozása kapcsán az is érdekes kérdés, kinek van több befolyása a gyermek életére, a szülőknek vagy a nevelőknek, illetve az általuk kifejtett hatások hogyan összegződnek. Mindezekre a kérdésekre választ kapunk a nyolcadik fejezet elolvasása után.

A kilencedik fejezet a családoknak nyújt segítséget a legmegfelelőbb gyermekgondozási forma kiválasztásában. Mivel az Egyesült Államokban a napközbeni gyermekellátás piaccgazdasági kereslet-kínálat elveken szerveződik, ezért a minőség biztosításával kapcsolatban elengedhetetlen, hogy a szülők alaposan utánajárjanak, kinek a gondjaira bízzák a gyermeküket. A szerzők azt tanácsolják a szülőknek, ne elégedjenek meg egy rövid körbevezetéssel, hanem töltsenek el legalább egy délelőttöt abban a csoportban, ahova gyermeküket be szeretnék írni. Így fognak

valós képet kapni a gondozó(nő)k természetéről, viselkedéséről. A szülők igényességével – azaz a kereslettel – párhuzamosan fog remélhetőleg emelkedni a kínálat minősége is.

A tizedik fejezet ismerteti a kutatók előtt álló kihívásokat a további vizsgálatokkal kapcsolatban.

A tizenegyedik, zárófejezet társadalmi szinten tárgyalja a kutatások eredményeinek implikációit. A szerzők hangsúlyozzák, a napközbeni gyermekellátás költségei (és problémái) úgy volnának csökkenthetők, ha az egy év alatti gyermekek otthoni gondozásában segítené az állam a szülőket (a rugalmas munkavégzés lehetővé tételével, hosszabb gyermekgondozási szabadsággal), s így a csecsemők kikerülnének a napközbeni gyermekellátásból. Az idősebb gyermekek esetében több férőhelyre volna szükség. Ezek létrehozásában szerepet vállalhatnak cégek, iskolák. A minőségbiztosítás szempontjából szükséges volna a központi szabályozás, a családi napközik hálózatba szervezése és a szülők tájékoztatása.

A magyar kisgyermeknevelés szerkezetéhez szokott olvasók számára érdekes változatoságot jelent a könyv elolvasása, s a berendezkedésbeli különbségek ellenére jelentős tanulságokat tartogat számunkra is. A mű felhívja figyelmünket a magánosításban rejlő lehetséges buktatókra, például a privát intézmények elszaporodásával az ellenőrzés nehézkessé válására. Minden angolul olvasó napközbeni gyermekellátással kapcsolatos döntéshozó szakembernek, szakképzőnek és kisgyermeknevelőnek melegen ajánlom.